

niet voorpublicatie of gepubliceerd commentaar

Wim M.J. van Binsbergen

'THENUER' BESCHOUWD VANUIT DE MANCHESTER SCHOOL

1. Enige aspecten van de Britse 'Sociale Antropologie' in de periode **1930-1940**

Sterk geschematiseerd, kunnen wij de dan zeer jonge wetenschap der antropologie in deze periode in Groot-Brittannië beschouwen als beheerst door twee grote figuren, ieder met zijn eigen karakteristieke theoretische richting:

— Malinowski: 'psychologistisch functionalisme'. De instituten in een maatschappij worden vooral verklaard uit de functie die zij hebben voor het individu; zij bevredigen bepaalde individuele behoeften; aangezien vele van die behoeften te maken hebben met het individuele voortbestaan (voedsel, huisvesting etc), en die behoeften in niet-westerse maatschappijen zeker destijds vooral in direct contact met de niet-menselijke omgeving, de natuur, worden bevredigd, leidt dit Malinowski ertoe een grote nadruk te leggen op 'Man's selective interest in Nature', met andere woorden op ecologie, zijn eigen werk levert hier voorbeelden van (Malinowski, B., Coral Gardens and their Magic, London 1935); Malinowski, B., Magic, science and religion, in: J. Needham, ed., Science, Religion and reality, 1925 en latere herdrukken als afzonderlijk werk). Hij droeg deze benadering ook over op zijn leerlingen, waaronder een aantal die in de jaren '30 veldonderzoek in Afrika deden (bijv. P. Kaberry, A. Richards).

— Radcliffe-Brown: 'sociologistisch functionalisme': onder invloed vooral van het werk van de Franse socioloog Emile Durkheim (wiens voornaamste propagandist Radcliffe-Brown was in de engelse antropologie), zoekt Radcliffe-Brown de verklaring van maatschappelijke instituties primair in de functies die zij vervullen voor de groep als geheel. De maatschappij is een systeem van sociale relaties, en het is de taak van de antropoloog om dit systeem in kaart te brengen en in zijn samenhang te verklaren op basis van de functies die de onderdelen hebben te midden van het geheel. (Radcliffe-Brown, A.R., Structure and function in primitive society. Langs deze weg droomt Radcliffe-Brown van een 'Natural science of society' (London, 194..), die met een precisie en betrouwbare zekerheid zoals in de exacte wetenschappen het maatschappelijke als afzonderlijke categorie van de werkelijkheid zou onderzoeken en in wetten verklaren.

Hoewel beide prominenten over Afrika gepubliceerd hebben, zijn zij geen Afrikanisten te noemen. In de dertiger jaren (cf. Kuper, A., Anthropologists and Anthropology: the British school 1922-72, Harmondsworth 1975) was er een groep jongere collega's die daadwerkelijk het eerste moderne veldwerk in Afrika deden.

De voornaamsten onder hen waren E.E. Evans-Pritchard (met onderzoek bij de Azande, Shilluk, Nuer, en Anuak), M. Fortes (Tallensi) en D. Forde (Yakö): Max Gluckman was toen een antropoloog die zijn eerste veldwerk onder de Zuid-Afrikaanse Zoeloe had voltooid voor een doctorsgraad in Oxford. Een boek als African Political Systems (London 1940), onder redactie van Evans-Pritchard en Fortes, met bijdragen van de beide redacteuren, van Gluckman, Schapera, Richards, Oberg, Nadel, en Wagner, geeft een goede indruk van de eerste tien jaar moderne, professionele antropologie in Afrika.

De centrale problemen en doelstellingen van de Britse antropologie in de jaren 1930-1940 kunnen als volgt worden omschreven:

1. Mensen etnografisch in kaart brengen;
2. Teneinde 1 zo goed mogelijk te kunnen doen,; het ontwerpen van een methode voor wetenschappelijk, langdurig veldwerk;
3. Het ontwerpen van een reeks begrippen, in onderlinge samenhang (het begin van een theorie), aan de hand waarvan de gegevens konden worden gehanteerd, samengevat, gesystematiseerd, gerapporteerd, en vergeleken. In deze tijd beginnen theorieën over verwantschap (lineage, afstamming, segmentatie), huwelijk, politieke systemen, en op een hoger abstractieniveau 'instituties', 'structuur', 'Systeem' een leidende rol te spelen in het ordenen en interpreteren van de onderzochte verschijnselen. En deze begrippen worden verder uitgewerkt en aangevuld, zodat er geleidelijk, als achtergrond van concrete etnografische studies, ontstaat:
4. Het begin van een sociaal-antropologische theorie over samenlevingen in het algemeen. De nadruk bij de theoretische pogingen in deze periode ligt bij totale, gehele maatschappijen, die opgevat worden als min of meer geïsoleerde, geïntegreerde en inwendig gestructureerde gehelen: volkeren, stammen, koninkrijken. Pas veel later zou dit idee van eenheid systematisch betwijfeld worden: de moderne antropologie houdt zich sterk bezig met de betrekkelijkheid van etnische, culturele en politieke eenheden, inwendig en t.o.v. andere naburige eenheden. In het beschrijven van die eenheid werkte men vooral met een idee van een onderliggende, door alle participanten gedeeld 'waardensysteem', 'Cultuur' (of omschrijvingen daarvoor; het woord cultuur is in de Britse antropologie impopulair), 'gebruik' (custorn); de eenheid werd vooral opgevat als een ideële zaak. De cultuur, geïnternaliseerd in de hoofden van de mensen en uitgedrukt in hun taal, regels, etc, zou het draaiboek leveren waarvan dan de feitelijke interactie van de mensen in economische, politieke, en religieuze contexten de op- of uitvoering zou zijn. Daarnaast was er een groeiend besef voor de onderlinge verwevenheid van patronen van sociale relaties, in verschillende institutionele sectoren, waardoor naast de ideële of normatieve integratie, een integratie door op elkaar afgestemde sociale relaties ontstaat. Veldwerk in deze vooroorlogse periode ondernomen heeft nog sterk het exploratieve

karakter van verkennen van de mogelijkheden van deze aanzetten tot een antropologische theorie — van toetsing is nog geen sprake.

5. Tenslotte is er de band met het koloniale bestuur. De relaties tussen antropologie en kolonialisme vormen een onderwerp dat de laatste jaren sterk in de belangstelling staat.

Ik wil hier niet diep op ingaan. Kenmerkend is echter dat de plaatselijke, niet-westerse maatschappij wordt beschreven als o.a. een politieke eenheid waar de vertegenwoordigers van de koloniale macht geen deel van uitmaken — zij blijven buiten beschouwing hoewel in feite het ingebed-zijn van deze lokale samenlevingen in een wereldwijde economische en politieke koloniale orde ook de plaatselijke machtsverdeling sterk beïnvloed moet hebben, al in de jaren '30. Wij krijgen in de politieke studies uit deze periode, een tweevoudige fictie opgedist:

- a. de plaatselijke samenleving is in zichzelf besloten, ook in politiek opzicht;
- b. zij is 'traditioneel' onveranderd, de politieke processen die zich er nu afspelen zijn nog vrijwel identiek aan die van voor de koloniale periode. We moeten deze tekortkomingen niet toeschrijven aan kwade trouw; veeleer spelen twee andere factoren een rol: de afwezigheid van een theorie van complexe samenlevingen die het mogelijk zou maken lokale politiek en internationaal kolonialisme in één analytisch kader te vatten; en de oprechte wens bij de antropologen om door het aandragen van feiten en analyses de penetratie van koloniale macht in niet-westerse lokale gemeenschappen bepaald niet ongedaan te maken, maar wel te ontdoen van onnodige misverstanden en aanmatiging. In dit laatste zijn zij naar eigen zeggen niet geslaagd.

2. *'The Nuer'*

Evans-Pritchards boek *The Nuer* (London 1940), verschenen in hetzelfde jaar als *African Political Systems* en nadat de auteur reeds naam had gemaakt met Witchcraft, oracles en magie among the Azande (London 1937) sluit in vele opzichten aan bij de thema's die ik hier boven schetste. Het is een poging om voor het eerst een wetenschappelijke studie van de Nuer te leveren, nadat wat onsystematische publicaties van eerdere niet-antropologische auteurs. Er is een duidelijke nadruk op de wijze waarop het materiaal werd verzameld, wat het inleidend hoofdstuk tot een der meest geciteerde passages uit de literatuur over antropologisch veldwerk maakte. Er is een betrokkenheid bij het zich ontwikkelende antropologische begrippen-apparaat; concepten worden met omzichtigheid gehanteerd en gedefinieerd, en wellicht maakt vooral de helderheid, logische consequentie en klassieke evenwichtigheid van het uitstekend opgebouwde betoog de blijvende waarde van het boek uit. (p. 261) is er een duidelijke poging om te komen tot een accumulatie van antropologische theorie van politieke organisatie. Zoals daar wordt uiteengezet, is het centrale probleem van het boek: te verkennen in hoeverre het mogelijk is de politieke instituties van een primitief (het eufemisme voor niet-westers in 1940!) volk te behandelen

als een apart sociale sub-orde met een minimum aan verwijzing naar hun verwantschappelijke en huishoudelijke patronen op het laagste niveau van face-to-face relaties (p. 261, cf. p. 190-1). Het boek is, m.a.w. een experiment in de theorievorming t.a.v. politieke systemen, evenzeer als een (zeer gesystematiseerde) etnografie van een bepaald volk. En ten slotte ontstond ook *The Nuer* in een koloniale context: op uitnodiging van het koloniale bestuur van Soedan.

De opbouw van het boek komt uitstekend uit de lijst van hoofdstukken naar voren. In de eerste twee hoofdstukken worden 'Interest in cattle' en 'Oecology' behandeld: de materiële basis van het maatschappelijke leven.

Zonder uitdrukkelijke verwijzing daarnaar sluit de auteur hier kennelijk aan bij de Malinowski-lijn. De ecologische processen zijn in de handen van de bewoners van kleine locale gemeenschappen, die afhankelijk van de tijd van het jaar meer of minder mensen omvatten, en onderling samengesteld zijn uit hutten, groepjes hutten (homestead), groepjes homesteads (hamlet). Maar ook bij maximale grootte zijn deze lokale gemeenschappen niet in staat zichzelf volledig te verzorgen; de ecologie eist een organisatievorm die boven de lokale gemeenschappen uitgaat:

'the past tendency to migrate, the present transhumance, and the desire to repair losses to stock by raiding the Dinka, enhance the political importance of units larger than villages, for villages cannot, for economic and military reasons, easily maintain a self-sufficient isolation' (p. 93).

De details van deze relatie tussen ecologie en bredere sociale structuur worden meesterlijk beschreven in het beroemde derde hoofdstuk 'Time and Space', 'The lineage system' en 'The age-set system' schetst de auteur in grote lijnen de bredere politieke structuur die de verbanden mogelijk maakt tussen lokale groepen. Hier is hij volledig werkzaam binnen de traditie van Radcliffe-Brown, en hij benadrukt in het voorwoord dan ook hoeveel hij aan deze te danken heeft. Hij beschrijft in dit boek uitdrukkelijk de interne structuur van die lokale groepen niet in detail: dat zal hij doen in zijn latere Kinship and marriage among the Nuer (Oxford 1951), en in een hele reeks andere publicaties, (cf. Beidelman. A bibliography of the writings of E.E. Evans-Pritchard. London 1974).

U zult zelf nalezen welke vormen het bredere politieke systeem bij de Nuer aanneemt, en welke betekenis Evans-Pritchard daarin toekent, aan de stam, lineage, clan en leeftijdsklassen. Voor mijn verdere betoog moet ik echter even stilstaan bij de rol van de bloedvete of bloedwraak (Feud: 'lengthy mutual hostility between local communities within a tribe', p. 150). Conflicten zijn aan de orde van de dag, en zij gaan meestal gepaard met fysiek geweld. Binnen het dorp worden voorzorgen genomen om een dodelijke afloop te voorkomen (keuze van wapens), maar tussen verschillende dorpen komt doodslag wel voor. Er bestaat een 'moral obligation to settle conflicts by arbitration', door bemiddeling en verzoening i.p.v. vergelding. Van de andere kant is de verplichting om de dood van een paternale verwant (agnaat) te wreken een van de pijlers van de lineage-organisatie. Het instituut van de luipaardhuid-hoofdman en zijn bemiddeling maakt het mogelijk deze tegenstrijdige tendenties te verzoenen en in plaats van bloedvete, verzoening tot stand te

brengen. Deze hoofdmannen (andere kent de Nuer-maatschappij niet) hebben geen daadwerkelijke materiële of militaire macht, geen grote autoriteit, maar wel een bijzondere rituele band met de aarde, op basis waarvan zij mensen kunnen vervloeken. Na doodslag vlucht de dader naar de hoofdman waar hij niet gedood mag worden. De verwanten van het slachtoffer liggen in hinderlaag voor het geval hij zich buiten de vrijplaats waagt. Inmiddels reinigt de hoofdman de dader ritueel en zet hij het verzoeningsproces in beweging: aansporingen tot vergevingsgezindheid en onderhandelingen over het aantal koeien dat de verwanten van de dader moeten betalen. Als dit na enige weken geregeld is, kan de dader weer naar huis vertrekken en hoewel een algemene onvrede kan blijven bestaan, zal een tegenmoord uitblijven.

Evans-Pritchard benadrukt dat hoe groter de sociale afstand tussen de betrokken groepen is, hoe geringer de kans dat het conflict op deze wijze beslecht zal worden: bloedvete kenmerkt de relaties tussen ver-verwijderde groepen, terwijl tussen zeer naburige groepen die daardoor allerlei ecologische belangen gemeen hebben, juist om die reden conflict snel uit de wereld geholpen moet worden.

Erop vertrouwend dat U *The Nuer* zelf zult bestuderen, zal ik nu overgaan op de Manchester School, en *The Nuer* beschouwen vanuit haar gezichtspunt.

3. The Manchester School

Gluckmans (onuitgegeven) proefschrift over de Zoeloe, en zijn artikelen op basis van dit materiaal (vooral: The Kingdom of the Ztilu of South Africa. in: African Political Systems: Analysis of a social situation in modern Zululand, Manchester 1958. (eerder als artikelen verschenen in Bantu Studies/African Studies 1940-42). bezorgden hem snel een zekere naam. Hij vond een baan als onderzoeker bij het in 1938 gestichte Rhodes-Livingstone Institute in Lusaka, Noord-Rhodesië (nu Zambia) in 1940. Daar startte hij zijn veldwerk in Barotseland. Gluckman bestudeerde er de economische en politieke structuur, en maakte vooral naam door zijn studies over het Barotse rechtssysteem (The judicial process amongst the Barotse, Manchester 1957). Al spoedig werd hij directeur van het Rhodes-Livingstone Institute, en via zijn aanstellingsbeleid, eigen publicaties, zijn grote invloed op het tijdschrift van het instituut (Human Problems in British Central Africa/Rhodes-Livingstone Journal, nu: African Social Research), en zijn geweldige inspiratie op zijn medewerkers, wist hij de basis te leggen voor de latere ontwikkeling van dit instituut tot een wereldberoemd centrum van antropologisch onderzoek. Tegen het eind van de jaren '40 nam Gluckman een onderwijsbaan in Oxford, spoedig daarna in Manchester. Hij bleef nauw contract houden met zijn vroegere medewerkers in Afrika, zond zijn promovendi erheen voor onderzoek, en terwijl zijn vroegere medewerkers (J.C. Mitchell, E. Colson, J. van Velsen e.a.) de leiding van het instituut voerden, bleef er een zeer nauwe band met de Universiteit van Manchester bestaan. Er vormde zich een netwerk van enthousiaste antropologen van internationale kwaliteit rond Gluckman; via seminars, conferenties, gemeenschappelijke en individuele publicaties die steeds zeer sterk op het werk van de andere leden van de groep steunden,

tekende zich vanaf ca. 1950 een duidelijk uitgesproken richting af in de Britse antropologie: de Manchester School. Hoewel de nadruk sterk op Centraal Afrika bleef liggen, werden langzaam aan ook specialisten op andere delen van de wereld binnen de kring van deze benadering getrokken: bijv. F.G. Bailey (India-kenner), R. Frankenberg (onderzoek in Wales), E. Peters (Mediterrane gebied), en P. Worsley (die in Manchester een belangrijke M.A. thesis schreef over Afrika, om tenslotte te promoveren in Australië op cargo culten). Ook in andere gevallen deed zich de ontwikkeling van Afrika naar Australië/Melanesië voor — ongetwijfeld als gevolg van de overproductie van Afrikaans materiaal, de dekolonisatie van Afrika, en het beschikbaar komen van Zuid-Oost Azië en Melanesië voor antropologisch onderzoek vanuit Australië; ook bekende Manchester Afrikanisten als Marwick, Kapferer en Barnes maakten de stap naar het oosten.

De term Manchester School suggereert een vast geheel van uitgangspunten waaraan ieder 'lid' te herkennen zou zijn en die vanaf de 'oprichting' het werk van de leden beheerst zou hebben. Dit is natuurlijk een irreële gedachte. Het is waar dat de groep een sterk identiteitsbesef had, tot aan zijn verbroekeling de laatste paar jaar (onderlinge spanningen; geografische verstrooiing, van de groep, wier leden leerstoelen gingen bezetten over de hele wereld; dood van Gluckman, 1975). Het smeden van een eigen idioom van antropologische begrippen, het veelvuldig citeren uit eikaars werk met voorbijgaan vaak aan theoretische ontwikkelingen in de antropologie buiten de Manchester groep, en de animositeit in bepaalde andere onderdelen van de Britse antropologie (Oxford, London) t.a.v. de Manchester groep droegen sterk bij tot deze eigen identiteit. De nadruk op materiaal over Bantoetalen-sprekende groepen uit Centraal en Zuidelijk Afrika droeg steeds weer dezelfde thema's aan. Maar op een abstracter, theoretisch niveau is er een grote mate aan diversiteit en vooral aan historische ontwikkeling, waardoor Gluckmans eigen etnografische werk nogal buiten de Manchester benadering staat. De Manchester School is het resultaat van de wisselwerking tussen Gluckman en zijn jongere collega's over een groot aantal jaren. Terwijl er niet één publicatie is (bij mijn weten) die alle hoofdpunten systematisch presenteert en verbindt, zijn er vooral drie soorten bronnen waarin de meer theoretische aspecten van de Manchester benadering naar voren komen:

- Gluckmans eigen essay-bundels en theoretische studies: Custom and Conflict in Africa (Oxford 1955; de eerste uitvoerige formulering van enige van Gluckmans meest invloedrijke ideeën); Order and Rebellion in tribal Africa, London 1962; Politics, law and ritual in tribal society. Oxford etc. 1965.
- de boeken van de individuele andere leden van de groep, en daarvan vooral de inleidende en concluderende hoofdstukken; ik noem er slechts enkele: Mitchell, J.C.. The Yao village. Manchester 1956; Barnes, J.. Politics in a changing society. Manchester 1964; Colson, E.. Marriage and the family among the Plateau Tonga. Manchester 1958; Colson, E.. The Plateau Tonga. Manchester 1960; Marwick, M.. Sorcery in its social setting. Manchester 1964; Turner, V.W.. Schism and continuity in an African society. Manchester 1957; Turner, V.W.. The drums of affliction Oxford 1968; Turner, V.W. The forest of symbols. Ithaca 1967. Van Velsen, J. The politics of kinship. Manchester 1964, Watson.

W.. Tribal cohesion in a money economy. Manchester 1958. Een volledige lijst, van boeken alleen, zou minstens drie maal zo lang worden.

— voorwoorden, inleidingen, en afzonderlijke artikelen van de leden van de groep. Vooral instructief zijn de inleidingen die de oudere leden van de groep (Gluckman. Mitchell plachten te schrijven voor de boeken van de jongeren; bijv. Mitchell. foreword in: Van Velsen. J.. The politics of kinship, p. v-xiv.

Zo er uit dit alles al geen precies afgebakende 'orthodoxie' zich heeft ontwikkeld, er zijn toch een aantal kenmerken die steeds weer terugkeren. Het centrale thema, op gemakkelijk aansprekende wijze uiteengezet in Gluckmans Custom and conflict, is dat de maatschappelijke orde precair en onderling tegenstrijdig is; integratie en continuïteit mogen niet, zoals bij het klassieke functionalisme, als vanzelfsprekend worden aangenomen — veeleer gaat het erom te laten zien hoe, niet ondanks maar dankzij alle inwendige tegenspraak, — binnen waarden, normen, rollen, strevingen, machtsrelaties, zowel als tussen deze en andere aspecten van de maatschappij — toch een minimum aan orde tot stand komt.

De Manchester School is een poging een geheel van systematische benadering voor dit centrale probleem te ontwerpen. Wij moeten daarbij bedenken dat de probleemstelling op zich nauwelijks een uitvinding van Gluckman c.s. te noemen is: in feite gaan de hele sociologie en antropologie over niets anders, dit thema lag al aan de basis van de wetenschappelijke inspiratie van klassieke sociale wetenschappers als Durkheim. Pareto en Marx, en zoals T. Parsons heeft betoogd (The structure of social action, Glencoe 1937) gaat de bezinning op dit probleem minstens terug op de zeventiende-eeuwse filosoof Hobbes. Maar, zoals wij nu zullen zien, het kenmerken de van de Manchester School is dat zij specifieke antwoorden heeft opgeleverd die eminent toepasbaar zijn op, en inzicht geven in, de kleinschalige sociale verbanden waarmee wij als antropologen ons gewoonlijk bezighouden.

4. *The Nuer* en de Manchester School

In menig opzicht kan de Manchester School gelden als een voortzetting van de inspiratie van Evans-Pritchards werk. De historische verbinding via Gluckmans jaren in Oxford (Evans-Pritchard noemt hem om zijn waardevolle opmerkingen vóór *The Nuer* werd gesymboliseerd), en de grote invloed van Evans-Pritchard op de Britse antropologie in het algemeen, hebben hieraan bijgedragen. Een boekje van Evans-Pritchard (Some aspects of kinship and marriage among the Nuer. voorstudie voor het latere, vrijwel gelijknamige Oxford University Press boek uit 1951) werd in de reeks van het Rhodes-Livingstone Institute gepubliceerd.

Het is opvallend dat de Manchester School zich meer dan met de Nuer studies, verbonden ziet met een ander hoofdwerk van Evans-Pritchard (Witchcraft, oracles and magie among the Azande), waar de dynamiek van sociale beheersing, interpersoonlijke

relaties en ritueel, tegen de achtergrond van een morele orde, op een minder abstracte en geschematiseerde wijze naar voren komt dan in *The Nuer*. Zo wijdde de Manchester School een Festschrift aan Evans-Pritchard, (Gluckman, e.a.) *The Allocation of Responsibility, Manchester 1972*), waarin steeds weer thema's uit het Azande boek worden opgenomen en uitgewerkt in een andere etnografische context. Een dergelijke eer is, vanuit Manchester, *The Nuer* nooit te beurt gevallen.

Als echter *The Nuer* een indrukwekkend experiment is in de theorievorming t.a.v. politieke systemen, dan is dit een lijn die in Manchester een zeer vruchtbare voortzetting verkregen heeft. Zozeer vormen macht, groepsrelaties, conflict, conflictregulatie en structurele spanningen een centraal probleemveld van de Manchester groep, dat men soms uit hun werken de indruk krijgt alsof de antropologie, en de menselijke samenleving die haar studie-object vormt, volstrekt over niets anders gaat dan over deze thema's.

In het formuleren van theoretische inzichten op dit gebied grijpt de Manchester School steeds weer terug naar het standaardvoorbeeld van *The Nuer* (bijv. Gluckman, *Politics, law and ritual in tribal society*, 1965, passim; Bailey, *Stratagem and spoils*, Oxford 1969, p. 31, 34, 35, 56; Marx, E., *Some social contexts of personal violence*, in: *Allocation of responsibility* p. 28 ff).

Op een punt is de Manchester School uitdrukkelijk de polemiek aangegaan met Evans-Pritchards analyse van het politieke systeem van de Nuer: t.a.v. de interpretatie van de bloedvete.

Onbevredigd door de analyse in *The Nuer*, betoogde Gluckman dat wij pas werkelijk de dynamiek van het verzoeningsproces hebben leren begrijpen uit Elizabeth Colsons studie van 'Social control van vengeance in Plateau Tonga society' (in: Colson, *Plateau Tonga*, p. 102-121; cf. Gluckman, *Custoin and conflict* ch. I: *The peace in the feud*, p. 1-26). Volgens beide Manchester auteurs zou de sleutel tot het begrijpen van de bloedvete en haar verzoening liggen in de tegenstrijdige loyaliteit (conflicting loyalty) van derden, die met de strijdende partijen gelijkmatig gebonden zouden zijn, met name door affinale (=huwelijks) relaties. Tengevolge van clan-exogamie is de gehele lokale gemeenschap zowel bij de Nuer als bij de Zambiaanse Tonga, doorweven van een netwerk van affinale relaties. Een uitbarsting van conflict, met name in het geval van doodslag, brengt een aantal individuen in een situatie waar hun affinale en bloedverschapsrelaties hen tot twee kampen tegelijk trachten te mobiliseren. Het is duidelijk in hun voordeel om hun rolconflict op te lossen door te trachten het conflict uit de wereld te helpen: door de institutionele mogelijkheden tot verzoening (herstelbetalingen) in werking te zetten en hun invloed op beide partijen aan te wenden ter demping van het conflict.

Dit lijkt detailkritiek, die het wezen van Evans-Pritchards benadering niet zou behoeven aan te tasten en die zeer wel lijkt te stroken met wat deze laatste aan concreet etnografisch materiaal aanreikt. Maar de implicaties van deze, meer algemene kritiek van de Manchester School reiken verder: zij suggereren een volstrekt andere stellingname ten aanzien van het fundamentele probleem van *The Nuer*, de relatie tussen politieke orden en andere aspecten van de samenleving. Evans-Pritchard trachtte de politieke orde te isoleren en afzonderlijk te analyseren. Maar als inderdaad een centrale institutie in het politieke systeem,

de bloedvete en haar verzoening, direct van affinale relaties afhangt, m.a.w. zich realiseert in de sfeer van verwantschap en 'domestic *leg uit * Meillassoux relations *vertaal* dan lijkt die scheiding nauwelijks zinvol meer. Voor de Manchester School geldt: 'politiek is overal'. En bij het bestuderen van kleinschalige gemeenschappen zonder hoofdschap of zeer effectief centraal gezag, betekent dit dat de basis van het politieke proces niet gezocht moet worden in de prachtige, abstracte organisatie-schema's van vele mensen omvattende groepen, maar in de dynamiek van macht en transactie op de laagste niveau.

Inmiddels hebben wij echter de concrete uitspraken van leden van de Manchester School over *The Nuer* achter ons gelaten, en zijn wij begonnen om aan de hand van algemene uitgangspunten van de Manchester School een mogelijke kritiek op *The Nuer* te formuleren die de Manchester School zelf, in geschrifte, nooit onder woorden gebracht heeft. Tot besluit wil ik deze lijn hier verder volgen.

5. Hoe de Manchester School de Nuer-samenleving geanalyseerd zou hebben

Het laatste deel van dit college [anders] is een gedachte-experiment. In de vorige paragraaf(4) heb ik de voornaamste expliciete confrontaties tussen de Manchester School en *The Nuer* weergegeven. Gezien echter de algemene principes van de Manchester School benadering is op een aantal punten een veel fundamentele kritiek mogelijk, die echter nooit geleverd is.

Twee redenen minstens kunnen hiervoor worden aangegeven: het ontbreken van een expliciete formulering van het geheel van basisprincipes die samen de Manchester School zouden afbakenen; en vervolgens de gevoelsband tussen de Manchester School en Evans-Pritchard, waardoor echt fundamentele kritiek moeilijk geuit kon worden. Wat ik hier nu wil doen is enigszins systematisch de hoofdpunten van de Manchester School nagaan, en die doortrekken tot een kritiek op *The Nuer*. Het gedachte-experiment steekt dan hierin dat ik kritiek formuleer vanuit een wetenschappelijke benadering waarmee ik mijzelf wel verwant voel, maar mij niet wil vereenzelvigen, (mijn eigen positie is dat ik vanaf 1971 in Centraal-Afrika heb gewerkt, aan stedelijk en ruraal onderzoek sterk geïnspireerd door, en in frequent contact met, van Velsen, Gluckman en enige andere leden van de Manchester School). Het volgende is niet zozeer mijn kritiek op *The Nuer* maar wat ik denk dat de Manchester School aan kritiek had kunnen formuleren; ik zal tegelijk van de gelegenheid gebruik maken ook de Manchester positie wat te relativeren.

Zoals gezegd, is het centrale probleem van de Manchester School de vraag naar de aard, de factoren en de dynamiek van de maatschappelijke orde, vanuit een sterk politieke invalshoek.

Ecologie

Bij het zoeken naar antwoorden op deze vraag is het opvallend dat de Manchester School consequent de ecologische aspecten over het hoofd ziet. In Gluckmans eerste Barotse veldwerk werd hieraan nog grote aandacht besteed (Economy of the Central Barotse Plain,

Oxford 1941), maar in zijn latere etnografische werk, zijn theoretische beschouwingen, en in het werk van de andere leden van de Manchester School, wordt de ecologische basis van de maatschappij voor kennisgeving aangenomen, zonder zelf het voorwerp te worden van minutieuze analyse. Dit is bepaald een van de grote tekortkomingen van de Manchester School, en zij steekt scherp af bij Evans-Pritchards trefzekere benadering van ecologie juist in *The Nuer*. Ironisch moet wij dus beginnen met de Manchester School te kritiseren vanuit *The Nuer*, i.p.v. andersom!

Custom

Een antwoord dat de Manchester School aanvankelijk aanreikte voor het begrijpen van de maatschappelijke orde is het begrip custom, een begrip dat ongeveer de lading dekt die in de Amerikaanse en continentaal-Europese antropologie met cultuur wordt aangeduid. Vooral in Gluckmans vroege werk (minstens tot en met *Custom and Conflict*, 1955) wordt aan custom een grote, nogal autonome rol toegekend in de maatschappij. Het is het geheel van normen en waarden dat door alle leden van de maatschappij gedragen wordt, dat door het rechtssysteem maar ook door informele sociale beheersing en ritueel ondersteund wordt, en dat richting geeft aan interactieprocessen. Deze aanvankelijke positie verschilt nauwelijks van die in de klassieke Britse antropologie. Het is pas bij de latere leden van de Manchester School dat deze ideologische component van de maatschappelijke structuur meer betrokken wordt op de rest van wat zich in de maatschappij afspeelt. In het werk van Turner (vooral Schism and continuity) en Van Velsen (Politics of kinship) wordt sterk het afhankelijke karakter van het custom van een bepaalde groep benadrukt: normen en waarden vormen voor deze auteurs niet langer de regie-aanwijzingen op basis waarvan het maatschappelijke spel gespeeld wordt, maar zij blijken uiterst flexibel en manipuleerbaar te zijn. Deze auteurs neigen er zelfs toe normen en waarden zoals zij in bepaalde concrete situaties binnen het maatschappelijk proces van een groep aan de orde komen, op te vatten als het afhankelijke resultaat van politieke manipulatieprocessen binnen die groep. Aangezien verwantschap het voornaamste idioom vormt waarbinnen leden van Centraal-Afrikaanse maatschappijen hun eigen maatschappij bezien, grijpt deze gewijzigde interpretatie t.a.v. custom in de Manchesterschool vooral aan op de interpretatie van verwantschap. Verwantschapsrelaties, -termen, -rollen, worden niet meer opgevat als vaste elementen die een bepaald gedrag en bepaalde groepsstructuur dwingend voorschrijven, maar vooral als één van de vele mogelijkheden waarlangs individuen kunnen trachten claims te doen gelden op andere individuen. Met andere woorden verwantschap definieert niet zozeer de totale morele orde van een maatschappij, met directe voorspelbare implicaties voor daadwerkelijk individueel gedrag; verwantschap levert slechts één van de mogelijke recruteringsprincipes binnen een micro-politiek proces, waarin de strijd van oudere dorpsleden om macht, eervolle titels (hoofdschap) en volgelingen de hoofdtoon voert. Verwantschappelijke claims kunnen gehonoreerd worden als dit strookt met het eigenbelang van de betrokkenen— maar even vaak worden die claims genegeerd; wat er gebeurt is afhankelijk niet van verwantschapsnormen maar van het onderliggende micro-politiek proces, dat vooral in conflicten en in de rituele neerslag van conflict zijn vorm krijgt. Dit is een volstrekt andere benadering van verwantschap als in *The Nuer*. Evans-Pritchard zwijgt met name over de

concrete dynamiek van machtsrelaties binnen de schijnbaar door verwantschap gedefinieerde lokale gemeenschappen; hij levert een abstracte beschrijving van het verwantschapssysteem zonder aan te tonen dat het in feite ook zo werkt, en waarom. Maar hoewel deze kritiek vanuit de Manchester School gerechtvaardigd lijkt (zij is trouwens op vele andere klassieke en moderne etnografieën minstens evenzeer van toepassing als op *The Nuer*) moeten wij ons inmiddels toch gaan afvragen of aan die manipulaties van het normatieve en waarde-systeem geen grenzen bestaan.

Is er toch geen kleine kern van fundamentele uitgangspunten binnen een samenleving, die zo geïnternaliseerd en fundamenteel is dat manipulatie ervan onmogelijk is — zelfs in de maatschappijen die Turner en Van Velsen bestudeerden en ook bij de Nuer? Is het misschien juist die kern die bijvoorbeeld van belang is in het afbakenen van etnische groepen en minderheden binnen de nationale staten van modern Afrika vooral in een stedelijke context?

Groepsindeling

Vanuit de politieke invalshoek is een eerste stap in het begrijpen van de maatschappelijke orde, zowel bij Evans-Pritchard als bij de Manchester School, het verkennen van de relevante groepen of categorieën waarin de maatschappij is opgedeeld: lokale groepen, verwantschapsgroepen, politieke partijen etc.

Participanten, in elke maatschappij hebben denkbeelden van de indeling van hun eigen maatschappij en desgevraagd zullen zij de antropoloog inlichten over deze denkbeelden, verklaren tot welke groepen zij zelf behoren etc. De politieke analyse in *The Nuer* bestaat vooral uit het beschrijven van deze groepsindelingen (stam, clan/lineage, leeftijdsgroep), en laten zien, hoe het sociale leven van de Nuer vorm krijgt binnen deze groepen in hun onderlinge samenhang.

Fundamenteel in *The Nuer* is daarom het model van de unilineaire segmentaire lineage, het voornaamste gereedschap dat de antropologie van de jaren '30 en '40 ontwikkeld heeft voor de analyse van Afrikaanse politieke systemen, en Afrikaanse maatschappijen in het algemeen (cf. Fortes, The structure of unilineal descent groups, American Anthropologist 1953). Evans-Pritchard is de eerste geweest die aan dit model een duidelijke formulering gegeven heeft, en hij heeft aldus grote invloed gehad op Fortes. Directe kritiek op Evans-Pritchard ontwijkend, betoogde Gluckman echter reeds in 1950 (Introduction, in: Barnes, J. and J.C. Mitchell, The Lamba village Cape Town Univ.) dat de klassieke schema van de unilineaire segmentaire lineage althans in Centraal-Afrika niet van toepassing was. Hij ging nog niet zover te beweren dat het ook wel niet van toepassing zou zijn op de maatschappijen waarvoor het voor het eerst geformuleerd was: de Nuer en de Tallensi. Deze stap zou een ander lid van De Manchester School, onder uitdrukkelijke invloed van Gluckman, wel in 1956 maken: P. Worsley in zijn kritiek op Fortes: (The kinship system of the Tallensi, a revaluation, M.A. Thesis, Manchester; Journal of the Royal Anthropological Institute 1956). Hij betoogde dat althans Fortes' beschrijving van de Tallensi maatschappij in termen van een segmentair lineage-model onaanvaardbaar was als een objectieve antropologische analyse. Het zou daarentegen louter een model zijn zoals het in het hoofd van de participanten bestaat, een (door Fortes te veel benadrukte) ideologie die

de participanten (en Fortes) zouden opdringen aan een sociaal systeem waarvan de werkelijke dynamiek elders gezocht moet worden: niet in de segmentaire relaties tussen grote groepen, maar in de politieke en economische micro-processen van de Tallensi erven, de arbeidsverdeling, relaties tussen de generaties, streven naar individuele autonomie etc.

De antropoloog moet enerzijds de ideologie beschrijven; maar vervolgens moet hij zich losmaken van het gezichtspunt van de participanten, trachten ook de ideologie zelf sociaal-wetenschappelijk te verklaren, en dit zal hem de ogen openen voor sociale mechanismen en processen die hij als wetenschapper kan beschrijven onverschillig of te participanten er zich zelf bewust van zijn of niet. Jaren later werd hetzelfde beweerd door E. Peters in zijn herinterpretatie van het tot dan toe, ook door hem zelf, in termen van unilineaire segmentatie beschreven politieke systeem van de Libysche Bedoeïenen (Some structural aspects of the feud among the camel-herding Beduins of Cyrenaica. Africa. 1967). Het segmentaire lineage-model, zo fundamenteel voor Evans-Pritchards poging om de politieke orde als afzonderlijk systeem van bovenlokale relaties te beschrijven, is vanuit de Manchester School eigenlijk onaanvaardbaar.

De Manchester School ontkennt uiteraard niet de betekenis van groepsvorming voor het sociale leven, maar met haar nadruk op manipulatie en afhankelijkheid van het politieke proces op een bepaald tijdstip, ziet zij die groepsvorming veel minder als automatisch en voorspelbaar, en hecht zij geringe waarde aan prachtige segmentatie-schema's. Een fundamenteel inzicht in een kenmerkend boek als Van Velsens Politics of kinship is hoe, afhankelijk van de aard van het probleem en de fase in een micro-politiek conflict, zich rond een individu steeds andere groepen van solidaire verwanten formeren, ieder met zijn eigen, steeds verschuivende, claims en eigenbelang, t.o.v. dat individu; m.a.w. groepsindeling is een functie van het sociale proces, en niet andersom. Wij missen het etnografische materiaal om te bepalen of dit inzicht inderdaad ook van toepassing is op de Nuer samenleving in Evans-Pritchards tijd; maar het lijkt niet onwaarschijnlijk. In dat geval zouden de indelingen in stammen, clans en lineages een abstract, algemeen schema vormen waarmee participanten misschien wel de grote trekken van hun maatschappijstructuur kunnen aangeven en voor zichzelf begrijpelijk maken — maar de feitelijke formering van groepen (fracties) in concrete conflicten zou primair afhankelijk zijn van factoren in de micro-sfeer van feitelijk politiek en economisch gedrag. De groepsindelingsschema's zouden steeds aangepast moeten worden naarmate de onderliggende politieke relaties veranderen. Er zijn aanwijzingen dat dit laatste inderdaad het geval is.

Groepsindelingen en conflict

Groepsindelingen, op welke wijze ook tot stand gekomen, overlappen. Ieder individu behoort tegelijkertijd tot een aantal categorieën waarvan de leden een claim op hem zullen doen gelden, en deze claims zullen vaak tegenstrijdig zijn. Individuen krijgen zo rolconflicten te verwerken, waarmee zij in feite de knooppunten vormen tussen de verschillende groepsindelingen binnen de maatschappij. Iedere sociale situatie, ieder lid van de maatschappij is aan diepgaande spanningen onderworpen, die (aangezien de verschillende in een individu samenkomende groepen samen de maatschappij vormen) aan de basis liggen

van de maatschappelijke orde. In het concrete sociale proces van interacties en transacties komen deze ingebouwde spanningen en scheidslijnen aan de oppervlakte; uit de noodzaak om deze spanningen op te lossen rijst een patroon van relaties en afhankelijkheid, dat direct gebaseerd is op conflict. Conflict is niet een betreuenswaardig bijverschijnsel van de maatschappelijke orde, een uit te bannen schoonheidsfout, maar de voornaamste integratiebasis van de maatschappij. Dit punt, en het fundamentele verschil met de opvatting van Evans-Pritchard in *The Nuer* kan goed geïllustreerd worden aan de hand van de analyse van de bloedvete.

Het sociale proces en de etnografische methode

Als het wezen van de maatschappelijke orde vooral op micro-niveau gezocht moet worden, dan vraagt dit om een nieuwe methode voor antropologisch veldwerk en rapportage. Wat er concreet in een maatschappij gebeurt: interacties, ruzies, samenwerking, etc. tussen zeer bepaalde individuele leden, dient niet langer als 'apt illustration' van een abstracte orde waarvan die concrete gevallen louter willekeurige voorbeelden zijn.

Nee, de maatschappelijke orde is niets anders dan het geheel van al die concrete interacties. In de concrete gevallen komen de fundamentele tegenstellingen en ingebouwde conflicten van het maatschappelijke patroon naar boven — maar die abstractere structurele principes bestaan slechts in en door de concrete gevallen. Een van de belangrijkste verworvenheden van de Manchester School is een herwaardering van individuele 'gevallen' (cases) in de antropologische analyse. (Gluckman, Ethnographic data in British social anthropology. The Sociological Review, 1961: Van Velsen, The extended-case method and situational analysis, in: A.L. Epstein, The craft of social anthropology. Manchester 1967). Met grote precisie worden over jarenlange periodes de ontwikkeling van het relatiepatroon en van de informele machtsverhoudingen rond sleutelinformanten nagegaan, en dit materiaal levert, veel meer dan uitspraken van informanten over normen en waarden, de bouwstenen voor de antropologische analyse binnen. De Manchester School. Een grote hoeveelheid biografische details, en uitvoerige presentatie van de sociale relaties tussen de sleutelfiguren en een groot aantal anderen in hun omgeving geeft een overtuigend (zij het dikwijls onleesbaar!) verslag van de ontwikkeling van het sociale proces en van de belangrijkste principes daarin. Netwerkanalyse (Mitchell, e.d. The social network in urban situations. Manchester 1969: Boissevain and Mitchell, eds., Network analysis, Den Haag 1973) levert formele, vaak mathematische methoden om dit sociale proces zeer nauwkeurig in kaart te brengen, juist i.v.m. de verdeling van, en competitie over macht. Vergeleken hiermee is de benadering van het etnografisch materiaal in *The Nuer*, hoe elegant en subliem van stijl ook, veel te schetsmatig, abstract en generaliserend. Evans-Pritchard had eenvoudig nog niet de etnografische methode om de dynamiek van het sociale en politieke proces te beschrijven. Van de andere kant is er in de Manchester benadering het gevaar dat de antropoloog blijft steken in een al te precieze, al te concrete beschrijving van een klein aantal informanten, een familieroman in wetenschappelijk jargon zonder generaliseerbare conclusies. De Manchester School etnografen waren echter van een zodanig niveau dat zij dit gevaar meestal hebben weten te omzeilen.

6. Conclusie

Ik heb hiermee slechts een eerste inleiding tot de Manchester School kunnen geven. De historische ontwikkeling en de onderlinge variatie binnen deze benadering hebben **op** vele punten een zekere vaagheid van formulering geëist. Bovendien is dit geen afgerond wetenschappelijk betoog, maar slechts een syllabus ter ondersteuning van uw dictaat. De uitvoerige bibliografische gegevens stellen u in staat zelf deze rijke en inspirerende antropologische traditie verder te verkennen. En tegen die achtergrond zult u, zowel de unieke kwaliteiten van *The Nuer* als de moderne alternatieven voor Evans-Pritchards benadering, des te beter beseffen.

Bibliografie [check **and** complete]

- Bailey, 1969, *Strategems and spoils*, Oxford
- Barnes, J., *Politics in a changing society*, Manchester 1964;
- Beidelman, A *bibliography of the writings of E.E. Evans-Pritchard*, London 1974.
- Boissevain, J., & J.C. Mitchell, eds., 1973, *Network analysis*, Den Haag/Parijs: Mouton.
- Colson, E., 'Social control van vengeance in Plateau Tonga society' (in: Colson, Plateau Tonga, p. 102-121;
- Colson, E., *Marriage and the family among the Plateau Tonga*, Manchester 1958
- Colson, E., *The Plateau Tonga*, Manchester 1960;
- Durkheim, E.,
- Evans-Pritchard, E.E., & M. Fortes, eds., 1940, *African Political System*, London:
- Evans-Pritchard, E.E., (met onderzoek bij de Azande, Shilluk, Nuer, en Anuak)
- Evans-Pritchard, E.E., 1937, *Witchcraft, oracles en magie among the Azande* (London
- Evans-Pritchard, E.E., 1951, *Kinship and marriage among the Nuer*, Oxford University Press
- Evans-Pritchard, E.E., *Some aspects of kinship and marriage among the Nuer*, Rhodes-Livingstone Paper.
- Evans-Pritchards, E.E., 1940, *The Nuer*, London
- F.G. Bailey (India-kenner),
- Forde, D., (Yakö)
- Fortes (Tallensi)
- Fortes, M., 1953, *The structure of unilineal descent groups*, *American Anthropologist*
- Frankenberg, R., (onderzoek in Wales),
- Gluckman, H.M., 1941, *Economy of the central Barotse plain*, Oxford
- Gluckman, H.M., 1950, *Introduction*, in: Barnes, J. and J.C. Mitchell, *The Lamba village* Cape Town University.
- Gluckman, H.M., 1957, *The judicial process amongst the Barotse*, Manchester
- Gluckman, H.M., 1961, *Ethnographic data in British social anthropology*, *The Sociological Review*,

- Gluckman, H.M., Analysis of a social **situation** in modern Zululand, Manchester 1958, (eerder als artikelen verschenen in Bantu Studies/African Studies 1940-42),
- Gluckman, H.M., Custom and **Conflict** in Africa (Oxford 1955);
- Gluckman, H.M., The peace in the feud, Custom and conflict ch. I, p. 1-26).
- Gluckman, H.M., e.a.fvul **aan]** , eds., 1972, The Allocation of Responsibility, Manchester.
- Gluckman, H.M., Order and Rebellion in tribal Africa, London 1962;
- Gluckman, H.M., Oxford Ph.D. on **Zulu**.
- Gluckman, H.M., 1965, Politics, law and ritual in tribal society. Oxford etc. 1965.
- Gluckman, H.M., The Kingdom of the Zulu of South Africa, in: 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.
- Hobbes
- Kaberry, P.
- Kapferer
- Kuper, A., 1975, Anthropologists and Anthropology: the British school 1922-72, Harmondsworth.
- Malinowski, B., 1925, Magie, science and religion, in: J. Needham, ed., Science, Religion and reality.
- Malinowski, B., 1935, Coral Gardens and their Magie, London 1935
- Marwick, M., Sorcery in its social setting, Manchester 1964;
- Marx, E., Some social contexts of personal violence, in: Allocation of responsibility p. 28 ff).
- Marx, K.
- Mitchell, J.C., foreword in: Van Velsen, J., The politics of kinship, p. v-xiv.
- Mitchell, J.C., The Yao village, Manchester 1956;
- Mitchell J.C., 1969, ed. The social network in urban situations, Manchester
- Nadel, 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.
- Oberg, , 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.
- Pareto
- Parsons, T., 1937, The structure of social action, Glencoe 1937
- Peters, E., 1967, Some structural aspects **of the feud** among the camel-herding Beduins of Cyrenaica, Africa.
- Radcliffe-Brown, A.R., 194..., Natural science of society'.
- Radcliffe-Brown, A.R., 194..., Structure and function in primitive society
- Richards, A.I., [...and diet]
- Richards, A.I., 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.
- Schapera, 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.
- Turner, V.W. The forest of symbols, Ithaca 1967,
- Turner, V.W., 1957, Schism and continuity in an African society, Manchester 1957;
- Turner, V.W., 1968, The drums of affliction Oxford
- Van Velsen, J., 1964, The politics of kinship, Manchester
- Van Velsen, J., 1967, The extended-case method and situational analysis, in: A.L. Epstein, The craft of social anthropology, Manchester
- Wagner, 1940, in: Evans-Pritchard & Fortes 1940.

Watson, W., *Tribal cohesion in a money economy*, Manchester 1958.

Worsley, P., 195..., *The kinship system of the Tallensi, a revaluation*, M.A. Thesis, Manchester;

Worsley, P., 1956, *The kinship system of the Tallensi, a revaluation*, *Journal of the Royal Anthropological Institute*.

Worsley, P., Ph.D., *Australië op cargo cults*
aantekeningen:

Nuer industrie: Johnson, Hutchinson, Simonse...?

Waarderingen van de Manchester school: Van Teeffelen, van Donge, Werbner, Kuper
reducer bibliografische aantekeningen in de tekst zelf

vul bibliografie en verwijzingen in hoofdtekst aan voor mensen die slechts met name
genoemd worden.